

Trendbureau Overijssel
17 september 2014

Vraag aan de zaal

Jaren geleden mocht ik optreden als gespreksleider voor een psychologencongres. Trudy Dehue zou een verhaal houden over de Depressie-Epidemie. Ik zei haar dat ik voor haar verhaal eerst een vraag aan de zaal zou gaan stellen. “Je gaat toch niet vragen wie er wel eens depressief is geweest?” Ik voelde me betrappt. Dat was precies wat ik van plan was. Ik besloot het om te draaien. Ik vroeg de zaal wie er nog nooit last had gehad van depressieve gevoelens. Heel wat mensen stonden op. Vervolgens vroeg ik. Wie denkt nu dat dit komt omdat hij een afwijkende chemische samenstelling van zijn hersens heeft. Dat zijn blijmoedigheid domweg een gevolg is van een serotonine overschot? Niemand. Dit kleine experiment heeft alles te maken met attributie. Wij zijn geneigd om wat goed gaat aan onszelf toe te schrijven en voor tegenslagen externe oorzaken aan te wijzen. Ik wil met u ook een vraag stellen. Ik ga u niet vragen over uw depressies. Wees gerust. Ik ga ervan uit dat u het maatschappelijk redelijk voor elkaar heeft. Nu wil ik u vragen: wie van u kan ja zeggen op de volgende vraag:
“Gegeven de omstandigheden waaronder ik geboren ben, gegeven mijn sociaal-economische en culturele achtergrond is het een wonder dat ik op de maatschappelijke positie terecht ben gekomen waar ik nu sta.”

Ik geloof dat deze vraag de kern is van het belang van nadenken over ongelijkheid.

Succes is de eigen verdienste en falen de eigen schuld

Ik woon in Amsterdam. Toen ik op zoek ging naar een basisschool voor mijn kinderen heb ik gekozen voor de buurtschool. Opvoeden is voorleven. Je gedrag is belangrijker dan wat je zegt. Als ik mijn kinderen ver buiten de wijk naar een witte school doe, kan ik wel zeggen dat iedereen gelijkwaardig is, maar draag ik uit dat de kinderen

uit de buurt ongeschikt zijn als klasgenoot van mijn kinderen. Dus gingen ze naar wat een zwarte school werd genoemd. Mijn zoon was op een gegeven moment het enige Hollandse kindje in zijn klas. Ik ben daar geconfronteerd met het verschil in startpositie. Mijn zoon heeft zoveel meer meegekregen dan de meeste van zijn klasgenootjes. En daarom heb ik een bloedhekel aan de neoliberale gedachte dat Succes de eigen verdienste is en falen de eigen schuld. Voor de een is succes veel meer een eigen verdienste dan voor een ander en voor de een is falen veel minder de eigen schuld dan voor een ander. En daarin schuilt voor mij het belang van nadenken over maatschappelijke ongelijkheid en strijden tegen maatschappelijke ongelijkheid. De sluier van onwetendheid van de filosoof Rawls blijft een geweldig gedachtenexperiment. Als je niet weet in wat voor maatschappelijke positie je zou worden geboren, in wat voor samenleving zou je dan willen wonen? Voor mij is dat een samenleving waarin het niet uitmaakt waar je woont of waar je ouders zijn geboren. Een samenleving waarin iedereen de kans krijgt om het beste uit zichzelf te halen. En dus ook de klasgenootjes van mijn zoon.

The Spirit Level

Het bestrijden van ongelijkheid is niet alleen een kwestie van eerlijkheid. Het is ook welbegrepen eigen belang. Twee Engelse epidemiologen Wilkinson en Pickett hebben wereldwijd vergelijkend onderzoek gedaan naar het verband tussen ongelijkheid en maatschappelijke problemen. In *The Spirit Level*, de waterpas, presenteren ze hun bevindingen. Die zijn niet mals. In landen met meer ongelijkheid is meer criminaliteit, meer kindersterfte, meer tienerzwangerschappen, worden mensen minder oud, hebben mensen minder vertrouwen in elkaar. Zo'n beetje alles wat we belangrijk vinden wordt aangetast door ongelijkheid. Het bestrijden van ongelijkheid.

Groeiende tweedeling?

Is er ook sprake van een toenemende tweedeling? Anderen kunnen veel beter ingaan op de cijfers die daarop een antwoord geven. Ik wil wel iets zeggen over de terminologie. In de verkiezingscampagne voor

de gemeenteraadsverkiezingen heb ik ook gesproken over de tweedeling. Dat is me niet goed bevallen. Ik zal u uitleggen waarom. Tijdens de campagne is er met dat begrip een bijzondere goocheltruc uitgehaald. U kent dat wel zo'n goocheltruc waarin je dingen in een hoge hoed stopt en dan verdwijnen ze. Dat gebeurde hier ook. In de hoge hoed werden problemen van ongelijkheid gestopt en na een toverformule was de ongelijkheid verdwenen. Dat ging als volgt. Eerst werd van de tweedeling een karikatuur gemaakt. Er is pas sprake van tweedeling als er niet alleen sprake is van ongelijkheden, maar als die ongelijkheid gepaard gaat met ruimtelijke segregatie. Met iedereen binnen de ring gaat het goed, met iedereen buiten de ring van snelwegen gaat het slecht. Dat is niet het geval. Dus bestaat er geen tweedeling en opeens was ook de kwestie van structurele ongelijkheid weggetoverd. Hocus Pocus. Abacadabra.

Toch denk ik nu dat het beter is om niet over ongelijkheid te spreken in termen van tweedeling. Maar dat heeft een andere reden.

Tweedeling is geen mobiliserend begrip. Mensen die aan de goede kant van de 'tweedeling' staan, krijgen dan al snel het idee dat ze zich schuldig moeten voelen over hun voorspoed terwijl de mensen aan de verkeerde kant van de 'tweedeling' helemaal niet herinnerd willen worden aan hun positie op de maatschappelijke ladder.

Een eerlijke verdeling van hoop en levenskansen

Als het gaat om het agenderen van ongelijkheid heeft de Canadees Michael Ignatieff een mooiere formulering gevonden. Hij spreekt over een eerlijke verdeling van hoop. Ik zou daar nog aan toe willen voegen en van levenskansen. Ik pleit voor een eerlijke verdeling van hoop en levenskansen. Het idee van levenskansen gaat verder dan het bieden van gelijke kansen. Het is de erkenning dat de uitgangspositie van mensen ongelijk is. Als je mensen gelijke levenskansen wil geven zul je die ongelijke uitgangspositie moeten verminderen. Toen ik nog politicus in de hoofdstad was heb ik het wel de Amsterdamse droom genoemd. Net als in de Amerikaanse droom kan in de Amsterdamse droom iedere krantenjongen de kans krijgen om miljonair te worden. Maar in tegenstelling tot de Amerikaanse droom zijn we niet zo naïef om te denken dat iedereen daar een gelijke kans op heeft. Dus moet je daar wat aan doen. Ik wil de dat de klasgenootjes van mijn zoon ook

advocaat op de zuidas kunnen worden en dat het meisje uit een Vogelaarwijk in Noord architect kan worden. Waar bij het idee van de tweedeling het slachtofferschap centraal staat, draait het bij de Amsterdamse Droom om aspiratie. Om de hoop om vooruit te komen.

Vergroten van de 1^e kans

Ik ben inmiddels geen politicus meer in de hoofdstad, dus laat ik het algemener maken. Wat is er nodig voor een Nederlandse droom. Of een Overijsselse droom zo u wilt. Het is heel simpel. Het vergroten van de 1^e kans, het vergroten van de 2^e kans en het vergroten van de 3^e kans. De 1^e kans is het primaire onderwijs. In Amsterdam heeft de helft van de kinderen een risico op een taalachterstand. Die taalachterstand raken ze hun hele hun schoolloopbaan niet meer kwijt. Daarom moet er vol ingezet worden op voor en vroegschoolse educatie. Maar vaak gaat die voorschoolse educatie gepaard met segregatie. Dat is niet handig. Kinderen leren vooral Nederlands van kinderen die Nederlands spreken. Daarom pleit ik voor peuterscholen waar alle kinderen vanaf 2,5 jaar welkom zijn. De een voor 4 dagdelen de anderen de hele week omdat de ouders werken. Kinderopvang en voorschool vloeien zo samen.

Vergroten van de 2^e kans

In een sociale samenleving krijgen mensen niet een keer een kans, maar krijgen mensen ook een tweede kans als het in eerste instantie niet lukt. Schooluitval is desastreus voor de toekomstkansen van kinderen. Vaak bestaat er een impliciet idee dat drop outs ervoor kiezen om drop out te worden. Dat is onzin. Drop outs ontstaan omdat kinderen afglijden en instanties weggijken. Je moet niet weggijken, maar erop af gaan. In Amsterdam is met deze activistische aanpak het aantal voortijdige schoolverlaters verminderd met ruim 50%.

Vergroten van de 3^e kans

Ik ben zelfs voorstander van een 3^e kans. Sinds ik wethouder ben hou ik me bezig met een alternatieve aanpak van de schuldhulpverlening. Schulden hebben een verlamme werking. Elk perspectief verdwijnt. En de manier door de manier waarop we de schuldhulp hebben georganiseerd is duurt dat voor veel mensen jarenlang. Veel langer dan de drie jaar waarna we beloven dat mensen met een schone

lei kunnen beginnen. De helft van de mensen valt al uit voor het traject begint. Dan valt nog eens de helft van de mensen uit tijdens het traject. En uit onderzoek in Amsterdam blijkt dat van de 25 % die de eindstreep haalt 90 % na drie jaar opnieuw in de schulden zit. Pfff. Dat moet anders. De maatschappelijke kosten van deze aanpak zijn gigantisch. Er zijn gezinnen die 100.000 euro per jaar aan hulp kosten. We betalen als samenleving een hoge prijs voor het moralisme dat wie schulden maakt moet boeten. Wie wil horen hoe het anders kan, moet maar naar mijn werkgroep komen.

Ik sluit af. Ik raad u aan om niet te praten over de tweedeling, maar wel over de Overijsselse droom. Over een eerlijke verdeling van hoop en levenskansen, want succes ondanks afkomst is ons aller verdienste, falen dankzij afkomst is ons aller blamage.